

Inspraakorgaan Turken
Maliebaan 13
3581 CB Utrecht
info@iot.nl
www.iot.nl

Mei 2013

Quickscan antisemitisme in de Turkse gemeenschap in Nederland

1. Inleiding

Onbevoegd Gezag is een 8-delige televisieserie van de NTR over burgers die verantwoordelijkheid nemen in situaties waarop traditionele gezagsdragers hun greep lijken te zijn kwijtgeraakt. De NTR uitzendingen zijn gemaakt naar aanleiding van een onderzoeksproject van FORUM. In aflevering 7, die werd uitgezonden op 24 februari 2013, wordt Mehmet Şahin gevolgd. Hij werkt als vrijwilliger in de Arnhemse wijk Broek, waar veel Turkse immigranten wonen. Ondermeer organiseert hij op zaterdagmiddag huiswerkbegeleiding voor de kinderen van laagopgeleide ouders. Om Turkse jongeren meer vertrouwd te maken met de Nederlandse geschiedenis en hen bewust te maken van de gevaren van antisemitisme en vreemdelingenhaat leest hij met een aantal van hen het Dagboek van Anne Frank. Tijdens een gesprek over wat ze hebben gelezen zeggen enkele van de ongeveer vijftienjarige jongens:

'Ik ben wel tevreden met wat Hitler met de Joden heeft gedaan.'

'Hitler heeft ooit gezegd: eens gaat de dag komen dat jullie me gelijk gaan geven dat ik al die Joden heb vermoord. Die dag gaat komen!'

'Wat mij betreft had hij alle Joden kunnen afslachten.'

De jongens zijn van mening dat Joden slechte mensen zijn, omdat zij slachtoffers maken onder Palestijnse burgers in Gaza. Ze geven aan dat hun opvattingen algemeen gangbaar zijn binnen hun Turkse en Nederlandse vriendenkring.

Een aantal van de jongens die in het programma worden getoond, heeft bij monde van hun advocaat aan de NTR aangegeven de uitspraken die door hen zijn gedaan ten zeerste te betreuren. "De uitspraken vertegenwoordigen absoluut geen spiegel van de ziel van de jongens. De jongens staan absoluut niet achter hetgeen is verklaard tijdens de opnames en zij willen benadrukken dat zij nimmer antisemitische gevoelens of gedachten hebben of hebben gehad", aldus hun advocaat¹.

Het Inspraakorgaan Turken is niettemin door de uitspraken van de jongens geschrokken en heeft die in de media terstond krachtig veroordeeld. In een brief aan minister Asscher schreef de voorzitter van het Inspraakorgaan:

Wij verzekeren u (...) dat ongeacht de schaal waarop antisemitische uitingen zich voordoen binnen onze gemeenschap wij ons verantwoordelijkheid achten voor de bestrijding daarvan en van iedere vorm van intolerantie.

De voorzitter en de directeur van het Inspraakorgaan hebben op 14 maart in Arnhem gesproken met ondermeer Mehmet Şahin en met Veysel Eroğlu, voorzitter van de Türkiyem moskee in de buurt. In die moskee is de daaropvolgende dag gepreekt over gelijkwaardigheid en tolerantie. Voor Mehmet Şahin had de uitzending buitengewoon vervelende consequenties. Veel Turken in de wijk Broek namen het hem kwalijk dat hij kinderen onbezonnen uitspraken voor de camera had laten doen. De reacties op straat waren zo vijandig, dat hij tijdelijk op een ander adres moest gaan wonen².

Velen in de Turkse gemeenschap zeiden: de uitspraken van de jongens in de uitzending zijn verwerpelijk, maar kwalificeren onze gemeenschap op geen enkele wijze³. Aan de ene kant waren er

¹ Zie: <http://programma.ntr.nl/10567/onbevoegd-gezag/archief/detail/aflevering/6000003897/Mehmet--Sahin-'Kennis-is-macht'>

² Janny Groen, 'Verketterd omdat ik de vinger op de zere plek heb gelegd' In: De Volkskrant 26 april 2013.

³ Bijvoorbeeld UMNED, de koepel van de Gülen beweging in een persbericht: 'UmNed betreurt de uitspraken van deze jongeren en benadrukt dat zij op geen enkele manier de visie van Turkse Nederlanders en moslims in Nederland weerspiegelen.'

stemmen die zeiden dat het om een geïsoleerd incident ging, dat op geen enkele wijze de gevoelens in de Turkse gemeenschap weerspiegelde, aan de andere kant waren er commentaren van mensen die zeiden dat er reeds lang sprake is van een groeiend antisemitisme in de Turkse gemeenschap.

Kort na de NTR uitzending waarin Turkse jongeren antisemitische uitspraken deden, werd een delegatie van Israëlische scholieren ontvangen in de Eyüp Sultan moskee in Zeist, waarbij uitgebreid werd gememoreerd dat een dergelijk betoon van vriendschap het beste antwoord op antisemitische uitlatingen is⁴.

Van veel kanten werd geopperd dat de uitzending een opzetje was om de Turkse gemeenschap in een kwaad daglicht te stellen. Deze reactie wordt begrijpelijk als men bedenkt dat de Turkse gemeenschap een minderheidsgroep vormt en misdragingen van enkelingen uit minderheidsgroepen in Nederland worden toegerekend aan eenieder met dezelfde achtergrond. Als een Nederlander bijvoorbeeld een inbraak pleegt beticht niemand het Nederlandse volk van diefstal en is er hooguit een probleem van toegenomen criminaliteit. Wordt evenwel diezelfde diefstal door een Turk gepleegd is er sprake van een integratieprobleem of 'Turkenprobleem'⁵, waarvoor iedere Turk en zo mogelijk ook de Republiek Turkije⁶ rekenschap moet afleggen. Deze gewoonte maakt een zakelijke benadering van misstanden vooral erg moeilijk, doordat elk probleem, ongeacht de aard er van, uiteindelijk wordt geleid naar de vraag of minderheidsgroepen wel in Nederland thuishoren.

Het is om die reden dat veel Turken geneigd zijn om maatschappelijke misstanden die aan Turken kunnen worden toegerekend te bagatelliseren of zelfs het contact met de Nederlandse samenleving geheel te mijden. Om zich aan pijnlijke gesprekken over de Turkse gemeenschap als geheel te onttrekken worden verschillende strategieën gebruikt. Het bagatelliseren of ontkennen van een probleem is een daarvan, een andere is eenvoudig niet meer met Nederlanders in gesprek gaan. Beiden leiden ons inziens niet tot oplossingen.

Naar de mening van het Inspraakorgaan vergt goed burgerschap dat men om te beginnen de eigen stoep schoon veegt. Ongefundeerde generalisaties en valselijk stigmatisering van onze gemeenschap zijn pas in tweede instantie ook onze verantwoordelijkheid. Als er klachten zijn t.a.v. Turkse jongeren, waarop - terecht of niet terecht - de hele Turkse gemeenschap wordt aangesproken, dan willen we onderzoeken en bespreken of die klachten een grond hebben. Daarbij mag de waarheid niet uit de weg worden gegaan. Een gesprek over wat waar en onwaar is moet altijd beginnen met het vaststellen van de feiten. Ook schieten we er niets mee op te reclameren dat de pot de ketel verwijt dat hij zwart ziet. Kwaad kan niet met kwaad worden vergoelikt. Als antisemitisme ons als Turkse gemeenschap wordt aangerekend is het aan ons als Turkse gemeenschap om in alle openheid te onderzoeken of het verwijt terecht is. Of anderen zich daar meer of minder aan schuldig aan maken of racistisch zijn jegens andere groepen dan Joden doet niet ter zake. Uitbanning van racisme is alleen mogelijk wanneer iedereen daarvoor verantwoordelijkheid neemt, om te beginnen de verantwoordelijkheid die zijn eigen huis raakt.

Het Inspraakorgaan wilde zo snel mogelijk een antwoord op de vraag of en in hoeverre we ons zorgen moeten maken over toename van antisemitisme in de Turkse gemeenschap. Is er sprake van een nieuwe ontwikkeling, of vormde de NTR uitzending een geïsoleerd incident? Om op die vraag een antwoord te geven is de voor u liggende quickscan uitgevoerd. Graag willen wij de respondenten bedanken, die openhartig en zonder terughoudendheid hun kennis en inzichten met ons hebben gedeeld.

2. Antisemitisme in Nederland en in Turkije

Na de uitspraken van de jongens in Arnhem is van verschillende kanten opgemerkt dat er een groot verschil bestaat tussen antisemitisme in Nederland en in Turkije. Dat is niet zo. Het Osmaanse Rijk en de Turkse Republiek enerzijds en de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden en het Koninkrijk der Nederlanden anderzijds kennen in hun geschiedenis veel vergelijkbare elementen als het gaat om de behandeling van de Joodse bevolkingsgroep. Beide landen waren gedurende een aantal perioden

⁴ *Israilli gençlerden Zeist Eyüp Sultan camiine ziyaret*. In: Sonhaber 22 maart 2013.

⁵ In het Reformatorisch Dagblad van 14 maart 2013 werd gesproken over de 'Turkenaffaire'.

⁶ Bijvoorbeeld: Afshin Elian, *Antisemitische Turkse jongeren in Arnhem zeggen in feite hetzelfde als Erdoğan*, Elsevier van 13 maart 2013.

toevluchtsoord voor Joden die van elders vluchtten. De Sefardim die tijdens de Reconquista uit het Iberisch schiereiland werden verdreven trokken naar Istanbul en (via Antwerpen) naar Amsterdam. Een groot deel van de vervolgte Asjkenazische Joden kwam tijdens de Dertigjarige Oorlog in Amsterdam terecht. Russische Joden vluchtten na de pogroms in 1881 naar het Ottomaanse Rijk. Ondanks tegenwerking van de Nederlandse autoriteiten kwamen veel vluchtelingen voor het Naziregime tijdens de dertiger jaren van de vorige eeuw in Nederland terecht. Dat Joden tijdens genoemde perioden hun toevlucht vonden in Turkije of Nederland betekent niet dat zij daar een gastvrij onthaal kregen. In beide landen waren Joden geen gelijkberechtigde, volwaardige burgers. In Nederland verwierven Joden formeel gelijkberechtiging tijdens de Bataafse Republiek in 1796. In het Osmaanse Rijk gebeurde dat tijdens de Tanzimat periode in 1839. Beide landen kenden perioden waarin de Joodse gemeenschappen hun leven niet zeker waren vanwege virulent antisemitisme, al kent Turkije uiteraard niet de absolute gruwel van de Holocaust. Van de Joden in Nederland heeft ruim driekwart de bezetting niet overleefd.

Turkije en Nederland behoorden tot de eerste landen die Israël erkenden, Turkije in maart en Nederland in mei 1949. In de jaren na de stichting van Israël emigreerden zo'n 50.000 Joden uit Turkije naar het nieuwe land. Ook uit Nederland emigreerden veel Joden naar Israël, waarvan een deel na verloop van tijd weer terugkeerde. In beide landen is ook na de Tweede Wereldoorlog sprake van antisemitisme in verschillende vormen: aanslagen op synagogen, grafschendingen, enz. Zürcher schrijft over Turkije: '(...) hoewel noch de Turkse staat, noch de meerderheid van de Turkse maatschappij antisemitische trekken vertoont, blijft de joodse gemeenschap ingeklemd tussen anti-zionisme van linkse groeperingen en het antisemitisme van fundamentalistisch en fascistisch rechts.'⁷ Ook in Nederland kwam religieus geïnspireerd antisemitisme (echtpaar Goeree) en extreem rechts antisemitisme voor (Stormfront, etc.). Over het algemeen gaat het om verhoudingsgewijs minder invloedrijke bewegingen dan in Turkije. In beide landen is eveneens sprake van antisemitisme dat voortkomt uit weerzin tegen de Israëliëse politiek jegens de Palestijnen. In dat verband wordt wel de term nieuw antisemitisme gehanteerd⁸.

Over zowel het antisemitisme in Turkije als in Nederland worden heftige debatten gevoerd⁹. Het voert te ver om daar in deze beperkte studie op in te gaan. Hier volstaat de conclusie dat over de geschiedenis van beide landen op z'n minst genuanceerd moet worden geoordeeld. Daarbij is het van belang aan te tekenen dat de meningen in de Turkse gemeenschap in Nederland geen projectie vormen van die in Turkije.

Maar is natuurlijk wel een groot verschil van recente datum. In Nederland heeft de bevolking door de Jodenvervolging tijdens de Duitse bezetting direct ervaren wat uiterste consequentie is van antisemitisme. De Tweede Wereldoorlog en de Holocaust hebben voor het merendeel van de Nederlandse bevolking een grote emotionele betekenis. Die betrokkenheid komt tot uiting in (kinder)boeken, films, het geschiedenisonderwijs en herdenkingen. Daarnaast leven in veel families de persoonlijke wederwaardigheden van (over)grootouders in de oorlog, worden verhalen verteld over familieleden die zijn weggevoerd of hebben moeten onderduiken, in het verzet hebben gezeten, voor de Arbeidsdienst zijn opgeroepen, of in de Randstad de Hongerwinter hebben doorstaan. De meest verschrikkelijke verhalen zijn die over vervolging en het wegvoeren van de Joodse bevolking naar de vernietigingskampen. Van de circa 140.000 Joden in Nederland werden er ruim honderdduizend vermoord¹⁰. Door de Turkse bevolking is de Holocaust van een grotere afstand beleefd en heeft de Jodenvervolging een geringere impact gehad.

Vanwege de andere verhouding tot de Holocaust, de geografische ligging, deel in het Midden-Oosten en de godsdienst staan Nederland en de autochtone bevolking anders in het Israëliësch – Palestijns conflict dan Turkije en ook de Turkse gemeenschap in Nederland. Het voert te ver om daar in het kader van deze quickscan op dat conflict in te gaan, maar omdat de blokkade van Gaza en het incident met de Mavi Marmara op 31 mei 2010 in de gesprekken met de respondenten veelvuldig worden genoemd, kunnen we daar niet helemaal aan voorbij gaan.

⁷ Erik Jan Zürcher, *Osmaanse Joden, Joodse Turken. De Joden van Turkije in de negentiende en twintigste eeuw*. In: J. Marthe Cohen & I. Zwiép (ed.), *Joden in de Wereld van de Islam*, 129 - 146 (1995).

⁸ Evelien Gans, *De Joodse almacht. Hedendaags antisemitisme*. Vrij Nederland, 29 november 2003.

⁹ Over Turkije zie bijvoorbeeld: Rifat N. Bali, *Present Day Anti-Semitism in Turkey*, Jerusalem Center for Public Affairs, augustus 2009. Over Nederland: Evelien Gans, *Over gaskamers, joodse nazi's en neuzen*. In: Peter R. Rodrigues en Jaap van Donselaar, *Monitor Racisme & Extremisme*, Leiden 2010.

¹⁰ *Een vonk slaat over na jaren van kilte*, NRC-Handelsblad 5 mei 2000.

3. De entering van de Mavi Marmara

In 2006 won Hamas de verkiezingen in Gaza. Toen de beweging in 2007 de macht overnam werden de grenzen van de Gazastrook door Israel en Egypte geblokkeerd. Tussen Israel en Hamas vindt sindsdien een lange reeks van schermutselingen plaats, raketbeschietingen en bombardementen. Alleen al tijdens het hoogtepunt daarvan, de operatie *Cast lead* in de winter van 2008/9, werden volgens Israëlische en Palestijnse mensenrechtenorganisaties respectievelijk tussen de 1.385 en 1.419 en Palestijnen gedood, in meerderheid burgers, waaronder tenminste 308 minderjarigen¹¹. Ook aan Israëlische zijde vielen burgerslachtoffers, zij het in veel geringere mate.

In januari 2009 vonden in een groot aantal gemeenten georganiseerde en ook spontane demonstraties plaats tegen de Israëlische oorlogvoering tegen Gaza. Daaraan werd ook deelgenomen door Turkse organisaties en door Turkse jongeren. Op 21 januari van dat jaar vond een overleg plaats van organisaties van moslims, waaronder het IOT met de ministers van Integratie en Ontwikkelingssamenwerking. Door het IOT is daarbij onder andere ingebracht dat men zich op geen enkele wijze kon identificeren met het standpunt van de Nederlandse regering en de het discours in de media, omdat de mensenrechten daarin nauwelijks een rol speelden¹².

De blokkade had ingrijpende humanitaire en economische gevolgen voor de bevolking in Gaza. In mei 2010 werd een flottielje uitgerust van schepen met hulpgoederen dat vertrok vanuit Istanbul. Aan boord van de schepen waren opvarenden uit 37 landen. De actie was georganiseerd door ondermeer de *İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı* (IHH). Aan boord waren humanitaire hulpgoederen, medicijnen en medische apparatuur en bouwmaterialen. Het scheepskonvooi werd in internationale wateren de buurt van Cyprus onderschept door de Israëlische marine. Op een van de schepen, de *Mavi Marmara*, werden negen opvarenden door Israëlische militairen gedood¹³. In juni 2010 werd de blokkade voor niet-militaire goederen aanzienlijk verlicht.

Volgens een onderzoek van de VN is de blokkade van Gaza legaal en de poging om de met het flottielje te verbreken roekeloos. Tegelijkertijd werd de entering en het daarbij gebruikte geweld excessief en onredelijk genoemd. De Human Rights Council van de VN noemde de Israëlische actie wel onwettig. In maart 2013 heeft de Israëlische premier Netanyahu zich voor de wijze waarop het flottielje is geënterd verontschuldigd bij Turkije.

Buitelaar wijst er op dat de Palestijnse kwestie is uitgegroeid tot een symbool van Arabische eenheid in het Midden Oosten en is de betrokkenheid daarbij van Nederlandse moslimjongeren vooral een identiteitskwestie. 'Juist voor jongeren in een kwetsbare positie, kan het gevoel van macht dat dit oproept aantrekkelijk zijn. Ook biedt het een mogelijkheid om je eigen frustraties af te reageren: geen moslimjongere die zich niet bewust is van de anti-islamitische geluiden in Nederland. Je op jouw beurt afzetten tegen een andere bevolkingsgroep kan dan je zelfbeeld stutten.'¹⁴ De vraag is voorsnog of solidariteit met andere moslims voor Turkse jongeren in dezelfde mate op gaat als voor Marokkaanse jongeren. In de interviews met onze respondenten kwam die vraag regelmatig aan de orde.

4. Ingroeien in de traditie van herdenken

De kernwaarden van de Nederlandse samenleving zijn sterk geworteld in ervaringen van de Tweede Wereldoorlog en de Jodenvervolgung. De herdenking daarvan speelt een belangrijke rol bij het levend houden van waarden als vrijheid, het non-discriminatie beginsel, tolerantie en het streven naar vrede. Deze herdenkingen vormden een van de eerste gebieden waar Turkse gastarbeiders en hun organisaties aansluiting vonden bij de Nederlandse samenleving. In de jaren zeventig en tachtig van de twintigste eeuw protesteerde de eerste Turkse organisaties tegen discriminatie en oplevend

¹¹ Fact sheet: Operation Cast Lead, Institute for Middle East Understanding, 4 januari 2012.

¹² Verslag gesprek MWWI/ MOS met moslim- en minderhedenorganisaties over conflict Gaza, woensdag 21 januari 2009, ministerie van VROM, Wonen, wijken en integratie.

¹³ Het Inspraakorgaan Turken heeft destijds de ministers van Integratie en van Buitenlandse Zaken verzocht om een overleg over de Israëlische aanval op het hulpkonvooi. In de Turkse gemeenschap in Nederland heerst grote verontwaardiging over deze inval en onbegrip over de in veler ogen vergoelijkende houding van de Nederlandse regering en publieke opinie. Het IOT wilde het overleg met de ministers benutten om de gevoelens die in de Turkse gemeenschap leven over te brengen.

¹⁴ Buitelaar M., *Islam in het dagelijks leven*, Atlas, Amsterdam/ Antwerpen, 2006. Zie ook:

<http://religionfactor.net/2013/03/28/antisemitisme-nederlandse-moslimjongeren-sociaal-probleem/>

fascisme. Daarbij vonden zij vanzelfsprekend Joodse organisaties aan hun zijde. Uiteenlopende vertegenwoordigers van de Joodse en de Turkse gemeenschap hebben sinds 1992 deelgenomen aan de Kristalnachtherdenking, die wordt georganiseerd door het comité *Nederland bekennt kleur*. Ook aan de herdenking van de Februaristaking wordt al sinds vele jaren deelgenomen door Turkse organisaties.

Buiten herdenkingen om wordt in interreligieus verband samengewerkt, zoals in de menselijke keten tegen onverdraagzaamheid die in maart 2011 worde gevormd tussen de Selimiye moskee (Mîlli Görüş), de Gerard Dou Synagoge en de Oranjekerk in de Pijp in Amsterdam.

Veel religieuze Turkse organisaties zijn op een of andere wijze betrokken bij herdenkingsplechtigheden. In Arnhem bijvoorbeeld wordt dodenherdenking al een aantal jaren gezamenlijk gevierd door kerken en Turkse moskeeën gezamenlijk. In 2014 zal ook Joodse gemeente daaraan deelnemen. Dat is in meerdere gemeenten het geval. In Utrecht wordt al geruime tijd de dodenherdenking op 4 mei gehouden door de Liberaal-Joodse Gemeente, de Ulu-moskee, de Pniëlkerk en de Antoniusgemeenschap.

Het Contactorgaan Moslims en Overheid, waaraan alle belangrijke Turkse moskeekoepels deelnemen, heeft in 2013 de 380 aangesloten moskeeën opgeroepen deel te nemen aan de dodenherdenking met ondermeer de woorden:

*Nederlandse moslims staan stil bij allen die in Nederland zijn omgekomen tijdens de Tweede Wereldoorlog.
Een oorlog waarin velen slachtoffers zijn gevallen en velen offers zijn gebracht.
Een oorlog waar groepen mensen op basis van geloof en afkomst systematisch werden onderworpen aan ontorende behandelingen, wrede onmenselijkheid, foltering en uitroeiing, waaronder Joden, Sinti en Roma¹⁵.*

Een heel ander voorbeeld is de leesvoorstelling *Anne Frank Spreekt Turks*, een initiatief van DSB, de Democratisch Sociale Vereniging in Rotterdam-zuid, die deel uitmaakt van een van de bij IOT aangesloten federaties (DSDF). Tijdens de voorstelling lezen bekende en onbekende Nederlanders voor uit het dagboek van Anne Frank. De voorstelling wordt gespeeld voor een in hoofdzaak Turks publiek. Overlevenden van de Tweede Wereldoorlog vertellen hun verhalen uit de oorlog. Doel van het project is te bevorderen dat Nederlanders en Turken deel hebben aan een gedeelde geschiedenis.

5. Antisemitische uitingen

In veel reacties binnen de Turkse gemeenschap werd benadrukt dat de uitspraken van de Turkse jongeren in Arnhem een geïsoleerd verschijnsel vormen dat op geen enkele manier representatief is voor de opvattingen binnen de Turkse gemeenschap en dat antisemitisme in de Turkse gemeenschap een uitzonderlijk verschijnsel is.

Die opvatting behoeft nuancering. Het is zeker waar dat Turkse jongeren in anders dan bijvoorbeeld Marokkaanse jongeren zelden betrokken zijn bij ordeverstoringen, aanvallen op personen, vernieling of bekladding met een antisemitisch karakter. Maar de NTR uitzending vormde niet het eerste incident waarbij Turken of Turkse jongeren zich schuldig maakten aan antisemitisme.

Of meerdere gebeurtenissen een reeks van incidenten of een herkenbaar patroon vormen, is een vraag die wij moeten overlaten aan historici. Dat leden van de Turkse gemeenschap, in het bijzonder jongeren, eerder in verband zijn gebracht met antisemitisme staat buiten kijf. Voor zover zij ons bekend waren of er op internet informatie over te vinden was hebben wij die verzameld in een bijlage. Die bijlage is nog om een andere reden interessant. Onze respondenten, die in paragraaf 6 aan het woord zullen komen, signaleren dat uitingen van antisemitische samenhangen met de veel kritische houding van Turkije jegens Israël sinds het aantreden van premier Erdoğan in 2003 en met het hiervoor genoemde Mavi Marmara incident. De gebeurtenissen in de bijlage dateren evenwel uit een periode dat de kritischer houding van de Turkse republiek jegens Israël nauwelijks van invloed kon zijn.

¹⁵ www.cmoweb.nl

6. De enquête

6.1 Selectie van de respondenten

De respondenten zijn op de volgende manier geselecteerd. In eerste instantie is door de staf van het IOT een lijst van 26 namen opgesteld. Bij de selectie van informanten is rekening gehouden met de volgende criteria:

- Spreiding over de regio's waar veel Turken wonen,
- Spreiding over verschillende levensbeschouwelijke stromingen,
- Kennis van de regionale Turkse gemeenschap,
- Het vermogen tot waarnemen zonder vooringenomenheid en
- Contact met jongeren.

Na bespreking van de onderzoeksopzet en de lijst van respondenten in het bestuur is door een van de aangesloten federaties, de Turks-Islamitisch Culturele Federatie, een achttal aanvullende namen aangeleverd. Alle namen op de lijst zijn ten minste drie maal telefonisch benaderd. Als er daarna nog geen contact was gelegd zijn er geen verdere pogingen ondernomen. Geen van de respondenten heeft geweigerd aan het onderzoek mee te werken. Een aantal overigens nadat zij zich er bij het bureau van hadden vergewist dat de interviewster inderdaad namens het IOT belde. Een enkeling de vragen schriftelijk of tijdens een afspraak beantwoorden. Het eerste verzoek is wel, het tweede niet gehonoreerd. Uiteindelijk zijn in de periode tussen 10 april en 10 mei 2013 van de lijst geselecteerde personen 18 mensen geïnterviewd. Bij het opstellen van de vragenlijst is Annemarike Stremmelaar (NIOD) behulpzaam geweest. De interviews zijn gehouden door Feyza Albayrak, een journaliste die werkzaam is voor ondermeer Aktuel TV. De verantwoordelijkheid voor het onderzoek zoals dat voor u ligt berust geheel bij het IOT.

6.2 Het protocol

De interviewer had de opdracht om respondenten te wijzen op het verschil tussen kritiek op de politiek van Israël en antisemitisme: 'Bij antisemitisme gaat het om opvattingen over Joden als volk (of ras); Jodenhaat die tot uiting komt in een vijandige houding ten aanzien van Joden op basis van vooroordelen en stereotypen'. Die toelichting bleek niet overbodig, omdat de interviewer merkte dat respondenten terughoudend waren en soms twijfelden op dit punt. De verwarring blijkt ondermeer uit de volgende opmerking:

In mijn eigen omgeving heb ik geen antisemitische meegemaakt. Er wordt wel over zionisme gesproken, dingen als 'Joden sturen de economie van Amerika' of 'de Jodenlobby is sterk'.

De twijfel van de respondenten is wel enigszins begrijpelijk. Er zijn maar weinig mensen die zich in het alledaagse spraakgebruik niet nu en dan aan discriminerend spraakgebruik bezondigen. Meestal is daarbij niemand van de gediscrimineerde groepering aanwezig en vaak wordt er niets kwaadaardigs mee bedoeld. Denk bijvoorbeeld aan de term 'Jodenstreek'. Waar ligt de grens? Er zijn ook positief bedoelde uitspraken, die niettemin appelleren aan een antisemitisch vooroordeel:

Uitspraken tegen Joden zijn niet zo erg. Meestal dat ze in de handel zitten en het daar goed doen en dat we een voorbeeld aan ze moeten nemen. Eigenlijk meer positief dus. In onze maatschappij wordt negatiever over Marokkanen en Antillianen gesproken.

De algemene onzekerheid over de vraag waar precies de grens ligt komt tot uitdrukking in opmerking als:

Men durft er niet openlijk over te spreken.

En:

Het is een taboe onderwerp. Mensen zijn voorzichtig met het onderwerp antisemitisme.

De respondenten waren zich er van bewust dat de normen t.a.v. vooroordelen jegens Joden in de Nederlandse samenleving veelal scherper getrokken worden dan in hun directe 'Turkse' omgeving het geval is.

In zijn algemeenheid past hier de opmerking dat niet altijd duidelijk is wat er achter een opmerking schuilgaat, of het bijvoorbeeld gaat om een provocatie, of dat er inderdaad sprake is van diepgewortelde haat tegen Joden¹⁶. In het kader van deze quickscan was geen ruimte om op dit punt nuances aan te brengen. Elke uitdrukking of opmerking die appelleert aan vooroordelen jegens Joden is gerekend tot antisemitisme.

6.3 Informele gesprekken

De eerste vraag luidde: 'Heeft u meegemaakt dat er door Turken antisemitische uitspraken worden gedaan?' Daarbij ging het niet om uitspraken die jegens Joden werden gebezigd, maar wel om uitspraken met een antisemitische lading. Gevraagd werd naar uitspraken die de respondenten zelf hadden gehoord.

Elf van de achttien mensen die we hebben gesproken beantwoordden de vraag bevestigend. Het gaat om opmerkingen tijdens informele gesprekken, thuis, in de moskee of in het koffiehuis. Daarbij ging het overigens niet in alle gevallen om opmerkingen die kwaadaardig bedoeld waren.

Ik hoor van jongeren van 15/16 jaar dat ze elkaar uitschelden voor 'vuile jood' of 'kankerjood', maar ze zijn zich er niet bewust van wat ze eigenlijk zeggen. Het zijn gewoon scheldwoorden geworden. De wat oudere jongens van 18/19 jaar zijn bewuster en schelden niet meer op die manier.

Verschillende respondenten signaleerden dat anti-joodse uitlatingen werden gedaan in het kader van gesprekken over het Israëliësch - Palestijns conflict. In het vuur van het gesprek wordt bijvoorbeeld gezegd 'Israël heeft de macht over alles', 'Joden zijn niet te vertrouwen' of 'Joden zijn vervloekt'.

Informeel betekent iets anders dan ongecontroleerd. Er zijn ook respondenten die wijzen op factoren in de Turkse gemeenschap die een remmend effect hebben op onfinjzinnige uitspraken.

Jongeren zullen meer van die uitspraken doen, onbewust. Dat heeft verder niets met Turks zijn of de islam te maken. Je hebt wel uitzonderingen, maar dat is niet de regel. Juist bij Turken heb je meer sociale controle waardoor ze elkaar aanspreken op dit soort gedrag. De Nederlandse overheid zou hier trots op moeten zijn.

De sociale controle wordt vaak gezien als een negatieve factor, maar het kan dus ook een positieve factor zijn.

6.4 Formele bijeenkomsten

De volgende vraag was of men ooit in de Turkse gemeenschap een bijeenkomst (vergadering, gebedsdienst) had bijgewoond waar antisemitische uitlatingen waren gedaan. Alle respondenten antwoordden daarop dat ze tijdens een formele bijeenkomst nimmer antisemitische opmerkingen hadden gehoord.

Verschillende respondenten veronderstelden wel dat dergelijke bijeenkomsten zijn gehouden in kringen van extreem nationalisten of islamisten. Aan hen is gevraagd of zij iemand kenden die op zo'n bijeenkomst was geweest. Ofschoon zij vrijwel allemaal een uitgebreid netwerk hebben, kon geen van hen iemand noemen die mogelijk uit eigen waarneming tijdens een formele bijeenkomst antisemitische uitlatingen zou kunnen hebben gehoord. Respondenten uit kringen van islamitische organisaties veronderstelden juist dat antisemitisme niet onder moslims voorkomt, omdat respect voor het joodse geloof zit ingebakken in de islam.

¹⁶ Zie ook: Remco Ensel en Annemarike Stremmelaar, *Speech Acts. Observing Antisemitism and Holocaust Education in the Netherlands*. In: Günther Jekeli en JOëlle Allouche-Benayoun (eds.) *Perceptions of the Holocaust in Europe and Muslim Communities*, Springer 2013.

6.5 Antisemitisme en het Israëliisch – Palestijns conflict

Zonder dat we er expliciet naar hebben gevraagd noemen de meeste respondenten het Israëliisch – Palestijns conflict als aanleiding voor uitingen van antisemitisme. De impact van dat conflict is zo groot, dat jongeren er zelfs tijdens een bezoek aan het concentratiekamp Auschwitz over begonnen.

Waar men zich aan stoort is het gedrag van Israël en de steun van Nederland. Ze hebben geen problemen met Joden, want dat is toch een religie. Maar het handelen van Israël stoort. In Auschwitz kwam de opmerking dat Israël nu hetzelfde doet met de Palestijnen. De visie van de media, zoals de NOS, is altijd pro-Israël.

In dit citaat komen verschillende elementen terug, waarvan de combinatie door veel respondenten wordt genoemd. De respondenten observeren dat hun omgeving het niet alleen niet eens is met de politiek van Israël, maar zich ook stoort aan de als arrogant omschreven houding van de Israëlische overheid.

Ik denk media. Voornamelijk over Palestina. Dit geeft jongeren dat het gevoel dat Joden zich superieur voelen en dominant zijn.

De Nederlandse positie in het Israëliisch – Palestijns conflict wordt gezien als eenzijdig. Altijd en overall worden mensenrechten aan de orde gesteld, maar als het om de Palestijnen gaat spelen die geen rol. Tenslotte wordt de Nederlandse media gekleurde berichtgeving verweten.

Het is een complexe ingewikkelde situatie. Sommige dingen moet de overheid doen. Daarmee laten ze zien dat ze niet alles van Israël goedvinden. Vooral voor jongeren is dit belangrijk zodat jongeren zich verbonden kunnen voelen met Nederland.

Het contrast met de Turkse media speelt daarbij vermoedelijk een rol; veel fervente aanhangers van Israël zijn immers ziedend over het in hun ogen juist pro-Palestijnse standpunt van de omroepen, in het bijzonder de NOS.

6.6 Invloeden

Welke invloeden die kunnen leiden antisemitische opmerkingen ondergaan jongeren? Gevraagd naar hun mening daarover verwijzen de respondenten naar bepaalde media (7), leeftijdsgenoten (6), de Turkse politie (3) en het internet (3). Wat de media betreft wordt in het bijzonder verwezen naar de berichtgeving over het incident met de Mavi Marmara. De veel scherpere toon van de Turkse regering ten aanzien van de politiek van Israël is volgens verschillende respondenten van invloed op de manier waarop in de Turkse gemeenschap in Nederland over het Israëliisch – Palestijnse conflict wordt gesproken en ook op de mate waarin gesprekken daarover ontaarden in antisemitische opmerkingen.

Turken volgen thuis het Turkse nieuws. Wat ze daar horen, van vooral premier Erdoğan is tegen Israël gericht. Vanwege zijn uitspraken voelt iedereen zich vrij om soortgelijke uitspraken te doen.

Je kunt boos worden op de jongeren, maar die horen op het Turkse nieuws dat een ander jongetje is doodgeschoten. Hij kan dan niet helder nadenken en plaatst iets op internet. Tegengeluid moet zorgen voor een objectieve houding naar het midden oosten. Berichtgeving over het midden oosten is belangrijk. Het geeft beelden van o.a. Palestina en Israël. Door Turks nieuws denken ze dat Erdoğan ballen heeft door te zeggen wat hij vindt en voor mensen op te komen. Maar in de Nederlandse pers is Hamas een terroristische organisatie.

Ook wordt meerdere malen gewezen op de invloed van tv-series over Palestijnen op de Turkse televisie. (Bedoeld worden *Ayrılık: Aşkta ve Savaşta Filistin*¹⁷ en *Kurtlar Vadisi*¹⁸).

¹⁷ De serie *Scheiding: Palestina in liefde en oorlog* werd vanaf oktober 2009 uitgezonden door de staatsomroep TRT. In de serie is ondermeer te zien hoe Israëlische soldaten pasgeboren kinderen doden en babi's bij hun moeder wegrukken. Verschillende maker van de serie waren betrokken bij de missie van de Mavi Marmara. De serie leidde tot een nieuwe diplomatieke crisis tussen Turkije en Israël.

6.7 Wie maken antisemitische opmerkingen?

De meeste respondenten (13) hadden de indruk dat antisemitische opmerkingen vooral door jongeren worden gemaakt. Die constatering is in overeenstemming met de conclusies van landelijk onderzoek op dat punt¹⁹

In verschillende bewoordingen werd er op gewezen dat het zou gaan om jongeren uit 'achtergestelde' milieus, om minder ontwikkelde jongeren of jongeren die zich begeven in de 'straatcultuur'.

Achtergestelde jongeren proberen zich sterker te voelen door dit soort onderwerpen. Goed ontwikkelde jongeren doen het niet. En die versterken dan elkaar.

Ook op andere manieren verwijzen respondenten naar sociale stressfactoren.

Ze worden zelf gediscrimineerd en reageren dat af op anderen.

Er zijn veel vooroordelen en veel allochtonen hebben het idee dat ze anders gezien worden en soms in een hoekje worden gedreven.

Jongeren maken choquerende opmerkingen om stoer te doen, zich gelief te maken in de groep waarin ze zich bewegen of om een eigen identiteit te zoeken. In een aantal uitspraken klinkt de zorg door dat Turkse jongeren meer dan in het verleden invloeden oppikken vanuit de straatcultuur, die nu eenmaal wordt gekenmerkt door een weinig fijnzinnig taalgebruik. Achter straatscheldwoorden gaat niet noodzakelijk een negatieve attitude jegens Joden schuil.

Er is meer discriminatie tegen Marokkanen dan tegen Joden.

Al vanaf de lagere school worden kinderen op straat opgevoed. Daar krijgen ze die meningen mee. Ik hoorde jaren geleden van politie al dat Turkse jongeren 'vermarokkaniseren'.

Een schijnbare paradox is dat anderen er op wijzen dat antisemitische uitlatingen vooral voorkomen in kringen die mentaal vooral met het herkomstland bezig zijn.

6.8 Een alarmerende ontwikkeling?

In overgrote meerderheid waren de respondenten van mening dat de aandacht voor het verschijnsel antisemitisme in de Turkse gemeenschap overtrokken is.

We kunnen niet alles veranderen. Meestal worden dingen een paar dagen besproken en daar blijft het bij. Als we ons er meer op focussen dan wordt het erger. We moeten er niet te veel aandacht aan besteden en onszelf niet laten provoceren.

Enkelen waren daarentegen van mening dat er wel sprake is van een alarmerende ontwikkeling, omdat het tot voor kort ondenkbaar zou zijn dat Turkse jongeren antisemitische uitspraken doen.

In de antwoorden van de respondenten worden twee omslag punten genoemd. In de eerste plaats is dat (vanaf 2003) de regering Erdoğan, die kritische staat tegenover de politiek van Israël dan voorgaande Turkse regeringen. In de tweede plaats wordt het incident met de Mavi Marmara genoemd. Verschillende respondenten zien ook dit incident als een keerpunt.

Het Mavi Marmara incident heeft veel losgemaakt bij mensen. Onschuldige mensen zijn vermoord, vinden ze. Anderen zeggen 'Had anders opgelost kunnen worden' en sommige denken dat het met opzet is gedaan. Ze zijn slechter over Joden gaan denken, maar het is nog geen Jodenhaat of antisemitisme. Voor het Marmara incident heb ik helemaal niets antisemitisch gehoord. ik denk dat ze het komt doordat ze zijn boos op dat moment.

¹⁸ In *De Valle van de wolven* neemt een Turkse undercoveragent die betrokken raakt bij verschillende conflicten in het Midden-Oosten. In een op de serie volgende bioscoopfilm die in Irak speelt komt een Joodse arts voor die organen uit gevangenen verwijderd.

¹⁹ *Racisme, antisemitisme, extreemrecht geweld en discriminatie in Nederland*. Rapportage incidenten, aangiftes, verdachten en afhandeling 2010 en 2011, Verwey-Jonker Instituut, maart 2013, 91.

Een van de respondenten meldt overigens dat de reacties op de entering van de Mavi Marmara niet zo eenduidig waren als wel wordt gedacht.

Het incident van de Turkse hulpboot heel wat losgemaakt bij mensen. Enerzijds waren er vrouwen die vloekten op de Israëliëse kant. Anderzijds vrouwen die de hulpverleners uitscholden. Dat het hun eigen schuld zou zijn dat ze vermoord werden, omdat ze daar niets te zoeken hadden.

Of daadwerkelijk van een keerpunt kan worden gesproken is, zoals hiervoor al is opgemerkt nog maar de vraag.

6.9 Dodenherdenking

Van de 18 ondervraagden nemen 15 deel aan dodenherdenking of andere herdenkingen van de Tweede wereldoorlog. Een enkeling verontschuldigt zich dat hij er de laatste jaren te weinig tijd voor had. Ook maken de meeste respondenten gewag van de deelname van Turkse organisaties uit hun omgeving aan herdenkingen. Die betrokkenheid geldt verschillende religieuze en politieke denominaties. Men is trots op die betrokkenheid.

Van de 150 mensen die aanwezig zijn tijdens z'n ceremonie zijn er zeker 60 Turks.

Voor een aantal van de respondenten gaat de betrokkenheid bij het herdenken verder. Een van hen vertelt dat hij om 2010 met 10 Turkse jongeren een reis naar Auschwitz heeft gemaakt. De jongeren in het gezelschap barsten in tranen uit bij het aanschouwen van de overblijfselen van het kamp.

6.10 Aanbevelingen

Aan het slot van het gesprek is de respondenten gevraagd wat een goede aanpak is om antisemitisme tegen te gaan. Uit de antwoorden bleek dat de respondenten als kaderleden binnen de Turkse gemeenschap gewend zijn om over dit soort vragen na te denken.

6.10.1 Onderwijs

Een van de respondenten merkt op dat het onderwijs alleen over de Holocaust gaat en direct de reactie op dat in de huidige tijd Israël de Palestijnen aanvalt en vermoord. In dat opzicht zou een verdieping nodig zijn:

Jongeren tussen 12 en 14 jaar moeten uitleg krijgen op school over antisemitisme. Over de religie van de Joden en hun leefwijze etc. Jongeren weten waarschijnlijk niet eens wat antisemitisme is.

Zonder uitzondering kennen de respondenten een positieve rol toe aan het onderwijs en kennisvermeerdering.

6.10.2 Rol Turkse organisaties

Verschiedende respondenten bevelen aan dat Turkse organisaties het voortouw nemen bij het tegengaan van antisemitisme. Impulsen tot verandering werken niet als ze van buiten de Turkse gemeenschap komen; het moet van binnenuit.

Het is een complexe ingewikkelde situatie. Sommige dingen moet de overheid doen. Daarmee laten ze zien dat ze niet alles van Israël goedvinden. Vooral voor jongeren is dit belangrijk zodat jongeren zich verbonden kunnen voelen met Nederland. Voorlichting over de Nederlandse geschiedenis en over wat antisemitisme is met organisaties als DSB. Dit zijn organisaties die midden in de samenleving staan. Daar nemen de mensen het sneller van aan

dan mensen of organisaties die ze niet kennen. Dus door iemand uit hun eigen kring, die een bepaalde plek in die kring hebben. Iemand van binnenuit.

Ook wordt gewezen op de verantwoordelijkheid van het Inspraakorgaan Turken als koepelorganisatie die verschillende stromingen en denominaties verbindt.

6.10.3 Samenwerking

De respondenten zijn van mening dat Turkse organisaties het initiatief moeten nemen, maar ze kunnen het niet alleen. Meerder respondenten bepleiten ontmoeting en dialoog waarbij verschillende bevolkingsgroepen zijn betrokken.

De dialoog aangaan! Amsterdam kent allerlei geestelijke interculturele interreligieuze dialogen. Daarnaast voorlichten op scholen vanaf de basis.

Dat men persoonlijk geen Joden kent, wordt verschillende malen aangesneden. Mede daarom wordt het van belang geacht dat ook wordt samengewerkt met Joodse organisaties als het CIDI.

Wij moeten Joden leren kennen. Zolang je iemand niet als mens ziet, kun je alles zeggen. Je moet ze leren kennen, dan krijg je begrip voor ze.

We moeten vanuit de Joodse gemeenschap informatie krijgen. Bij elkaar komen als gemeenschap met gezamenlijke activiteiten.

De overheid zou daarbij faciliterend moeten optreden vindt een aantal van de ondervraagden.

6.10.4 Luisteren naar en praten met jongeren.

Veel respondenten geven aan dat er te weinig met jongeren wordt gesproken over antisemitisme en aanverwante onderwerpen.

Discriminatie bespreken. Alle mensen hebben vooroordelen. Negatieve beelden ontstaan vanuit vooroordelen en vooroordelen vanuit onwetendheid. Men moet bespreken wat discriminatie is.

Bewustwording op gang krijgen over uitspraken. Wat de bedoelingen zijn. Jongeren leren bewust uitspraken te doen. Over Jodendom praten.

Goede gesprekken voeren met jongeren. Ze weten niets over geschiedenis. Ze weten niet en zeggen zomaar iets. Veel praten met jongeren, dan weet je wat ze denken. Jongeren moet gevraagd worden waarom ze iets zeggen, want zij zeggen niet zomaar dingen.

Veel respondenten wijten antisemitische uitspraken aan een gebrek aan kennis. Jongeren ontberen de kennis om de veelheid aan informatie die ze krijgen in het juiste perspectief te plaatsen. De respondenten doelen daarbij vooral op kennis over de Jodenvervolging en impact daarvan.

6.10.5 Jongeren uit verschillende milieus samenbrengen.

Verschillende respondenten benadrukken het belang van gesprekken tussen Turkse en Joodse jongeren.

Het is van belang verschillende jongeren bij elkaar te brengen. Dan kunnen de jongeren die bewust zijn over antisemitisme de onwetende jongeren overtuigen. In de media zou over dit soort discussie vervolgens bericht moeten worden.

Zolang je iemand niet als mens ziet, kun je alles zeggen. Je moet ze leren kennen, dan krijg je begrip voor ze. Wij moeten Joden leren kennen. Informatie over wie ze zijn en gebruiken etc. Dan zijn ze niet meer zo onbekend.

Het is van belang te bedenken dat veel Turkse jongeren bij 'Joden' niet denken aan leeftijdsgenootjes die men min of meer dezelfde dingen bezig zijn als zichzelf, maar aan gewelddadige beelden op televisie of het internet.

6.10.6 Ouders

Verschillende respondenten wijzen op de verantwoordelijkheid van ouders.

Bij de kern beginnen. Dat gaat niet met projecten. Het zit in het gezin. We zijn opvoeders en wij moeten het voorbeeld geven. Zo niet, dan gaan jongeren zelf op zoek.

Vooraf bij het verwerken en bespreken van tv-berichten zouden ouders een rol moeten spelen. Ouders kunnen putten uit meer informatiebronnen. Zij moeten voorkomen dat jongeren berichten over het Israëliësch – Palestijns conflict koppelen aan het antisemitisch taalgebruik van de straatcultuur.

6.10.7 Niet overdrijven

Het merendeel van de respondenten is van mening dat de ophef die is ontstaan over de uitspraken van de Turkse jongeren in Arnhem overtrokken is. Vooral de zaken niet overdrijven en bij elk incident doen of de wereld vergaat, benadrukt men.

Het incident niet opblazen. Niet als grote probleem zien. Het waait wel over en wordt vergeten. Niet te veel bij stil staan. Niet te serieus nemen, anders wordt het straks echt een probleem. Niet als Geert Wilders. Niet over hem praten, dan houdt hij vanzelf zijn mond.

We moeten er niet te veel aandacht aan besteden en onszelf niet laten provoceren.

Het werkt volgens de meeste respondenten contraproductief om Turkse jongeren in een hoek te drijven. Daardoor keren zij zich alleen nog maar meer af van de Nederlandse samenleving.

6.11 Conclusies

Kunnen we op basis van onze quickscan de uitspraken van de Turkse jongeren uit Arnhem in de NTR uitzending beter duiden?

Wij hebben geen concrete aanwijzingen gevonden dat er in de Turkse gemeenschap op een of andere wijze sprake is van georganiseerd antisemitisme. Wel kun je zeggen dat in een informele context kritiek op Israël veelvuldig wordt doorgetrokken naar negatieve opmerkingen over Joden.

Het zijn vooral, maar zeker niet alleen jongeren, tienerjongens, die zich daaraan schuldig maken. Daarbij sluit hun woordgebruik aan bij de in de straatcultuur voorkomende gewoonte om 'Jood' als scheldwoord te gebruiken.

Meerdere keren zeggen respondenten dat het in het bijzonder gaat om achtergestelde jongeren uit geïsoleerde milieus. Ook de frustratie vanwege het zelf worden gediscrimineerd, waar Buitelaar op wees, speelt daarbij een rol.

De Turkse gemeenschap is overwegend zeer begaan met het lot van de Palestijnen in het Israëliësch – Palestijns conflict, in het bijzonder als gevolg van de blokkade van Gaza. Door de poging van ondermeer Turkse hulporganisaties om hulpgoederen naar Gaza te vervoeren, raakten Turkse burgers direct bij de blokkade betrokken. De verontwaardiging over het lijden van de Palestijnse burgerbevolking wordt gevoed door de als onverschillig ervaren houding van het westen.

Het contrast tussen houding van overheid en media in Nederland en Turkije biedt jongeren een ideale gelegenheid om zich al provocerend af te zetten tegen wat gezien wordt als een Nederlands 'heilig huisje', de Jodenvervolging.

Maar op een enkeling na zijn de respondenten van mening dat het gaat om grof / ruw taalgebruik, om uitdrukkingen die in woede worden gedaan, en geen uiting van diepgeworteld antisemitisme.

De aanpak die onze respondenten voorstellen borduurt voort op veel van wat er al plaatsvindt: onderwijs, voorlichting, ontmoeting, dialoog, bewustwording. Men acht het van belang dat initiatieven daartoe uit de Turkse gemeenschap zelf komen, maar dat vervolgens wordt samengewerkt met ondermeer Joodse organisaties en dat er ontmoetingen met Joodse jongeren plaatsvinden.

7. Slotbeschouwing

Op grond van de door ons gehouden quickscan is er ons inziens geen reden om in paniek te raken over een mogelijk afglijden van de Turkse gemeenschap of van Turkse jongeren naar virulent antisemitisme. Maar er is wel sprake van een zorgwekkende ontwikkeling, die niet mag worden genegeerd.

Turkse jongeren hebben deel 'aan twee verschillende en in bepaalde opzichten tegengestelde culturen'²⁰. Naarmate het segregatieproces²¹ zich voortzet, ontstaat het gevaar dat de Holocaust steeds meer iets wordt van de ene, Nederlandse wereld, terwijl begaan zijn met Palestijnse burgerslachtoffers behoort tot het domein van de andere, 'Turkse wereld'. Voor jongeren uit milieus die op grote afstand van de Nederlandse samenleving staan, nodigt dat bijna uit om beiden te beschouwen als twee oppositionele werkelijkheden. Naarmate de Nederlandse samenleving en een deel van de Turkse gemeenschap verder uiteen wijken, bestaat het gevaar dat in die kloof meer ruimte ontstaat voor antisemitisme.

De aanbevelingen stemming in grote lijnen overeen met andere onderzoek naar het bestrijden van antisemitisme: Laat voorlichting uit de eigen groep komen, meer kennis betekent minder vooroordelen en stimuleer kennismaking met Joden²².

Waar aan zou kunnen worden gedacht is bijeenkomsten van Turkse organisaties in het kader van herdenkingen van de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust, waarop ook het Israëliësch - Palestijns conflict te sprake komt.

Dat Jodenvervolgving en de politiek van Israël met elkaar in verband worden gebracht moet als een gegeven worden beschouwd. Het is niet mogelijk het ene onderwerp aan de orde te stellen zonder dat ook het andere ter sprake wordt gebracht. Wellicht moet de verknoping van beide onderwerpen minder worden gezien als een bedreiging en meer als een kans.

Bijeenkomsten als die welke bedoeld maken het mogelijk een verdieping aan te brengen in de deelname van Turkse organisaties aan bijvoorbeeld de dodenherdenking. Wat herdenken we? Waarom doen we dat? Om welke kernwaarden gaat het? Wat betekenen die in de huidige tijd – bijvoorbeeld ook bij de beoordeling van het conflict tussen Israël en de Palestijnen?

Van groot belang is dat dergelijke bijeenkomsten een podium bieden aan (nazaten van) de slachtoffers van de Holocaust.

²⁰ J. Tennekes, *Buitenlandse jongeren en cultuurconflict*. In: *Migrantenstudies* 1989 nr. 4, 27.

²¹ Notitie parallelle gemeenschap, *Inpraakorgaan Turken* 2013.

²² Zie bijvoorbeeld *Diversion*, *Tweede Wereldoorlog in perspectief*. De Tweede Wereldoorlog en het Midde-Oosten lespakket (V)MBO. Resultaten landelijke pilot 2008/2009.

Bijlage: Enkele antisemitische incidenten in de Turkse gemeenschap in Nederland

De film *Zahra's blue eyes*

De Iranese film, 'Zahra's blauwe ogen' handelt over een Palestijns meisje dat door een Israëliische militair wordt ontvoerd en verminkt. Haar ogen worden getransplanteerd om een blind Joods jongetje weer te laten zien. In de film wordt gebruik gemaakt van antisemitische stereotypen.

Op 24 juni 2005 maakte het televisieprogramma NOVA bekend dat de film in een aantal Turkse moskeeën in Rotterdam (Iskender Paşa), Den Haag (Mimar Sinan) en Amsterdam (Aya Sofya) wordt verkocht. Ook zou de in het Turks nagesynchroniseerde film in die moskeeën aan kinderen worden vertoond.²³

Het bestuur van de Nederlandse Islamitische Federatie (NIF) in wiens moskeeën de film te koop wordt aangeboden, zag aanvankelijk geen redenen om de film te verbieden. De voorzitter van de federatie zegt af te wachten of de rolprent in strijd is met de Nederlandse wet. Wel zei hij dat de vertoning aan kinderen niet gewenst is, omdat de film teveel sentimenten en geweld bevat.

De directeur van Milli Görüs, zegt dat de verkoop in de aan zijn stichting gelieerde Amsterdamse Aya Sofia moskee een incident betreft. Hij heeft verdere verspreiding van de film via hun moskeeën verboden. Sowieso mogen er geen antisemitische zaken worden verspreid door Milli Görüs moskeeën, zo verklaarde Karacaer.

Door verschillende Kamerfracties zijn vragen gesteld. Minister Donner antwoordde mede namens de minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie dat het Openbaar Ministerie de videobanden noch in Amsterdam, noch in Den Haag en Rotterdam heeft aangetroffen. 'Mede gelet op het feit dat de Nederlandse Islamitische Federatie haar leden heeft afgeraden de film te kopen en dat Milli Görüs de film heeft verboden, is het niet waarschijnlijk dat de videoband nog zal worden aangetroffen. Het OM kan derhalve geen oordeel geven over de strafrechtelijke relevantie van de inhoud van de film. Juridische (vervolg)stappen kunnen door het OM dan ook niet worden genomen. Voorts heeft de minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie in navolging van uw vragen, op 9 november 2005 het onderwerp «Discriminatie in moskeeën» besproken met het Contactorgaan Moslims en Overheid en de Contactgroep Islam.²⁴

Vergane volkeren

He boek *Vergane volkeren* van ondermeer de Turkse auteur Harun Yahya beoogt te laten zien aan de hand van archeologische vondsten dat volkeren die zich onttrekken aan de wil van Allah gedoemd zijn te verdwijnen. Het boek bevat veel antisemitische passages. Het boek is in 2003 uitgegeven door uitgeverij Noer en wordt verspreid door ondermeer *Islam boeken*, gevestigd te Rotterdam.²⁵

Holocaust ontkenning

In een interview met het tijdschrift *De Journalist* beweerde Mehmet Öztoprak, voorzitter van de jongerenafdeling van Milli Görüş dat er in de Tweede Wereldoorlog slechts enkele honderdduizenden Joden omkwamen. Hij weet wel dat er over de hele wereld 50 miljoen mensen werden vermoord in de tijd dat Hitler aan de macht was, maar zoveel Joodse slachtoffers, dat geloof ik gewoon niet.²⁶

Onder druk van het bestuur van Milli Görüs krabbelde Mehmet Öztoprak na publicatie van het interview terug. „Ik heb de cijfers in een Nederlands geschiedenisboek van mijn zoon opgezocht. Zes miljoen klopt toch wel." Niettemin moet Öztoprak aftreden.²⁷

Het Dagboek van Anne Frank

In de editie van Doğuş van februari 2005 heeft een artikel gestaan over het Dagboek van Anne Frank. De auteurs beweren dat het dagboek een vervalsing is, waarbij ze gebruik maken van lang weerlegde

²³ Zie: <http://forum.turkstudent.nl/topic/13147-antisemitische-film-in-turkse-moskeeen/>

²⁴ TK 2005-2006, Aanhangsel van de Handelingen 1438.

²⁵ Harun Yahya, *Vergane volkeren*. Rotterdam 2003.

²⁶ Maurice Blessing, *Wat wil de moslim*. In: *De Journalist* 29 oktober 2004.

²⁷ Trouw 13 november 2004.

argumenten uit nazistische hoek. Zo zouden delen van het dagboek met ballpoint zijn geschreven en zou Anne Frank te jong zijn voor een dergelijk boek. Het dagboek wordt een leugen genoemd van zionisten om hun wandaden te verhullen.²⁸ In Doğuş van augustus 2005 wordt een rectificatie gepubliceerd waarin onder meer gesteld werd dat "er geen twijfel mogelijk is over de authenticiteit van het dagboek" en het artikel in het februarinummer onzorgvuldig en kwetsend wordt genoemd.

29 oktober 2011, Steenwijk

Het CIDI publiceert jaarlijks een overzicht van antisemitische incidenten in Nederland. De laatste jaren komt het voor dat daarbij expliciet naar de Turkse achtergrond van de daders wordt verwezen. We geven daarvan een voorbeeld:

Melder loopt in Steenwijk en passeert het Joodse monument voor de vermoorden van de Sjoa, schrijft hij: "Twee Turkse jongetjes staan met hun voeten op de davidster, die op de bodem ligt tussen twee kolommen met de namen van de omgekomen joodse Steenwijkers. De twee jongens spugen op een aantal namen. Vader staat erbij met een grote grijns op zijn gezicht." Als melder daar iets van zegt, vraagt de vader waar hij zich mee bemoeit, het zijn maar kleine jongens... "Dan vraagt hij of ik soms een jood ben. Als ik antwoord dat dat er niet toe doet, schreeuwt hij 'We moeten al jullie schijt Joden de strot afsnijden!'"

Drie uur later is melder nog steeds "van slag en boos". Hoewel er geen getuigen bij waren, gaat hij het voorval melden bij de wijkagent. Hij wil het ook melden bij de gemeente Steenwijk en vragen of er misschien een hek om het monument heen gebouwd kan worden.²⁹

Een onheilspellende rap

In 2003 werd aangifte gedaan tegen de rapnummer *KankerJoden*, dat al een jaar eerder via internet werd verspreid. Het nummer was geschreven door Özgür Korkmaz, die zich in januari 2004 meldde bij de politie in zijn woonplaats Hilversum. In de tekst komt ondermeer de zinsnede voor: 'Fuck die Joden, kankerkoden, de allochtonen zullen jullie komen doden'. Tegenover het dagblad Trouw verklaart Korkmaz geschokken te zijn van de aangifte: 'Ik had niet verwacht dat ik problemen zou krijgen door dat nummer. Ik schreef het onbewust. Ik kwam op school in Amsterdam en daar zaten echte Jodenhaters. Ik wilde indruk op die jongens maken en schreef een zo hard mogelijke tekst. Het is absoluut niet hoe ik zelf over Joden denk.' Korkmaz zegt ook Bij CIDI-directeur Naftaniel langs te zijn geweest om zijn excuses te maken³⁰.

Özgür verscheen ook in het programma Netwerk en verklaarde daar dat hij het nummer een paar jaar eerder had gemaakt en inmiddels spijt had van de gewraakte inhoud er van.

Onderwijs over de Holocaust

In het afgelopen decennium is verschillende malen onrust ontstaan over berichten dat het voor leraren steeds moeilijker werd in de klas aandacht te besteden aan de Holocaust als gevolg van de houding van islamitische leerlingen³¹. Concrete voorvallen, waarbij daadwerkelijk lessen zijn verstoord worden voor zover ons bekend niet toegeschreven aan Turkse leerlingen. Niettemin bleek uit onderzoek in Amsterdam dat ook Turkse leerlingen veel minder positief denken over Joden dan leerlingen uit andere bevolkingsgroepen.

'- Nederlandse (83%) en Surinaamse leerlingen (77%) zijn meer dan leerlingen van Marokkaanse (50%) en Turkse (43%) afkomst van mening dat Joden even aardig zijn als andere volkeren.

- Meer dan de helft van alle Nederlandse (58%) en Surinaamse (72%) leerlingen vindt het erg wanneer een jood wordt gediscrimineerd; minder dan de helft van alle Marokkaanse (31%) en Turkse (43%) leerlingen deelt deze mening.

²⁸ Yahudileri aklama projeleri. Doğuş nr. 72, februari 2005.

²⁹ Elise Friedmann, *Monitor antisemitische incidenten* 2011, Den Haag 2012.

³⁰ Kustaw Bessemw, *Boetvaardige krijgt een gehoor*. Trouw 26 januari 2004.

³¹ Stichting Vredeseducatie, *De geschiedenis van de Jodenvervolgning in de Tweede Wereldoorlog in confrontatie met islamitische leerlingen*, Utrecht 2003. Zie Ook: *WO 2.0* in Elsevier 1 mei 2010.

- Het aantal Marokkaanse (50%) en Turkse (47%) dat aangeeft vrienden te kunnen zijn met een jood ligt lager dan het aantal Nederlandse (75%) en Surinaamse (80%) leerlingen.
- Leerlingen van Marokkaanse (11%) en Turkse (26%) afkomst zijn meer dan leerlingen van Nederlandse (3%) afkomst de mening toegedaan dat Joden de wereld willen overheersen; 10% van de leerlingen van Surinaamse komaf is het met deze stelling eens³².

Hetzelfde onderzoek komt overigens tot de conclusie dat deze houding slechts bij een klein aantal leerlingen, met name jongens van Marokkaanse komaf, leidt tot antisemitisch gedrag.

³² Gemeente Amsterdam, Eindrapport Project 'Tweede Wereldoorlog in perspectief', Amsterdam 2004, 31.